

Én katolsk¹ kirke i forskjellige² kulturer*

EDWARD IDRIS CASSIDY

Jeg ønsker å innlede denne presentasjonen med et velkjent eksempel. I tidens løp har vintreet blitt brakt fra det ene strøket til det andre. Stadig på nytt har det blitt kultivert og båret druer. Og av druene er det blitt laget vin. Vintreet er på sitt nye sted identisk med det treet som det en gang sprang ut av. På mange måter lar likevel sluttproduktet, vinen, seg klart skjelne fra den som ble laget av druene til den opprinnelige planten.

Vinen som ble laget av druene til det opprinnelige vintreet i dets lokale miljø, og vinen som ble laget fra den nye planten i et nytt miljø, er vesentlig sett den samme. Likevel lar de seg på ulike måter klart skjelne fra hverandre. Hva skyldes dette? Variasjonen av jordsmonn, klima og liknende lokale forhold har bidratt til å gi vinen som lages i et annet miljø en ny, utpreget lukt og smak. Vinprodusenten kan ha bidratt til dette, men i bunn og grunn er det en naturlig prosess som har ført til at det utfra vintrær importert fra Europa lages et mangfold av viner; i California, Argentina, Chile, Sør-Afrika og Australia. De er alle vesentlig sett den samme vin, men likefullt ganske forskjellige.

Vi er av den oppfatning at Vår Herre Jesu Kristi Evangelium har et budskap som er treffende og meningsfullt – til og med vitalt og nødvendig – for mennesker til alle tider, alle steder, alle nasjoner. Budskapet om frelse, slik det ble kunngjort av Jesus Kristus og forkynt til

* Foredrag ved et seminar om «Evangelium og kultur», holdt på Mos-ter i forbindelse med 1000-årsjubileet for den norske kirke. Overset-telse ved Ole Andreas Kvamme.

det jødiske folk i Palestina for to tusen år siden, var rettet til alle menn og kvinner til alle tider og steder inntil Herrens andre komme.

Jesus Kristus erklærte at «Guds rike er nær» (Mk 1:14-15).³ Enhver er kalt til å tre inn i dette rike (jf. Mt 8:11, 10:5-7, 28:19). Guds frelsesplan ble oppfylt «én gang for alle» (Heb 9:26) ved Vår Herre Jesu Kristi forløsende død. Han er «den éne mellommann mellom Gud og mennesker» (1 Tim 2:5). Han lovet: «Og når jeg blir løftet opp fra jorden, skal jeg dra alle til meg» (Joh 12:32).

Kristi opphøyelse på korset betyr og varsler himmelfartens opphøyelse til himmelen. Den er begynnelsen på den. Jesus Kristus, den eneste prest i den nye og evige pakt, «trådte ikke inn i et tempel som var blitt til ved menneskehånd (...), nei, inn i selve himmelen gikk Han, for å tre frem som vår hjelper for Guds åsyn (Hebr 9:24).⁴

Disiplene ble av Vår Herre Jesus Kristus gitt befalingen om å kunngjøre dette gode budskap til alle folk «idet dere døper dem i Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn» (Mt 28:19).

Disse disiplene kunngjorde: «Vi kan ikke la være å tale om det vi har sett og hørt» (Apg 4:20), og gjennom vitnesbyrdet til en av dem, apostelen Johannes, innbyr de folk fra enhver tidsepoke til å tre inn i gleden i fellesskapet med Kristus.

Det som var fra begynnelsen, det vi har hørt, det vi har sett med våre øyne, det vi så og våre hender tok på, om det bærer vi bud, om livets ord. Og livet ble åpenbaret, vi har sett det og vitner om det og forkynner dere det evige liv, som var hos Faderen og ble åpenbaret for oss. Det som vi har sett og hørt, forkynner vi også for dere for at dere skal ha samfunn med oss, vi som har samfunn med Faderen og hans Sønn Jesus Kristus. Og vi skriver dette for at vår glede skal være fullkommen (1 Joh 1:1-4).

Og slik ble evangeliet brakt – liksom vintreet – fra det opprinnelige miljøet, Palestina og det jødiske folk, og plantet på nye steder der det slo rot i andre folks kulturer. Kirkens historie er fortellingen om evangeliets stadig utvidende inkulturasjon⁵ ettersom nye steder har blitt åpnet opp for evangeliet i kjølvannet av navigatørenes og utforskernes oppdagelser. Det gode budskap har derved blitt forkynt for disse landenes folk.

Vi ser hvordan evangelium og kultur straks inngikk i dialog. Etter hvert som kirken slo røtter på nye steder, begynte den å virke inn på

det enkelte steds kultur, akkurat som surdeigen virker på melet (Mt 13:33, Luk 13:21). Kulturen på det enkelte sted øvde i sin tur innflytelse på forkynnelsen av evangeliet. Forholdet mellom evangelium og kultur er verken passivt eller ensidig. Det er tvertimot dypt dynamisk lik to subjekter som gjensidig virker på hverandre.

Vi kan bestemt slå fast at evangeliets inkulturasjon er en nødvendig følge av inkarnasjonen. Evangeliet kan ikke bli forstått som noe fremmed, noe importert, som en motkultur. Det må bli inkarnert i den nye kulturen for å kunne utvikle seg i selve hjertet av livet til dem som det forkynnes til.

Denne prosessen har møtt motstand helt fra begynnelsen av. Ofte har de dominerende kulturene som evangeliet har blitt brakt inn i, reagert med vold. Det er tilstrekkelig å minne om Romerrikets reaksjon på spredningen av evangeliet eller den lange rekken av martyrer. Deres forkynnelse ble oppfattet som en trusel mot kultur og livsform av dem frelsens gode budskap ble brakt til.

Blant endel av «Ordets» forkynnere og misjonærer har det alltid vært en tendens i retning av å jenke evangeliet til de situasjonene de står oppe i. Tendensen er der fortsatt. Den romersk-katolske kirkes erfaring har i tidens løp bekreftet vår tro på evangeliet som treffende og meningsfullt, vitalt og nødvendig for enhver situasjon. Dersom vi tillater kulturen å endre evangeliet, ødelegger vi evangeliet. Vi forrårder den befaling Herren har gitt oss. Dersom vi fastholder å kunnngjøre evangeliets budskap i all sin glans og sannhet «i tide og utide» (2 Tim 4:2), vil vi litt etter litt forløse det som behøver forløsning i den situasjon vi møter på. Vi beriker kulturene med Jesu Kristi frelsesord. Vi bringer en ny pinse til disse folkeslag.

Den katolske kirkes katekisme, som har utformet en rekke egne utsagn på bakgrunn av Andre Vatikankonsils dokumenter, oppsummerer det jeg har sagt på følgende måte:

I kraft av selve sin sendelse «vandrer Kirken sammen med hele menneskeheten og deler verdens jordiske kår. Den virker som en surdeig, den er som sjelen i det menneskelige samfunn som skal forkynnes i Kristus og forvandles til Guds familie» (*Gaudium et spes*, 40,2). Misjonsvirksomhet krever altså tålmodighet. Den begynner ved å forkynne Evangeliet til folk og grupper som ennå ikke tror på Kristus (jf. *Redemptoris Missio* 42-47), den fortsetter ved å grunnlegge kristne menigheter som skal være «tegn på Guds tilstedeværelse i verden» (*Ad gentes* 14,1) og ved å opprette lokalkirker (jf. *Redemptoris Missio* 48-49); den går inn i en «inkulturasjonsprosess» slik at Evangeliet kan inkarneres i folkets kultur; den

vil heller ikke unngå å oppleve tilbakeslag. «Hvad de enkelte mennesker, samfund og folkeslag angår, så berører og gennentrænger den dem trinvis og opptager dem således lidt efter lidt i den katolske fylde» (*Ad gentes* 6,2).⁶

Denne «inkulturasjonsprosess» skjer normalt ikke en gang for alle. Den fortsetter å virke mens kulturene selv utvikler seg, inntar nye former og framsetter nye utfordringer til evangeliet. Det er tilstrekkelig å reflektere over forkynneroppgaven i dagens Europa med en fornyet nasjonalisme og utbredt likegyldighet i etterkant av den ateistiske kommunismes fall, ledsaget av en søken etter det hellige i nye former for religiøse bevegelser og sekter.

Hvis jeg kan få vende tilbake til mitt innledende eksempel knyttet til vintreet og vinen, ønsker jeg å legge fram for dere noen refleksjoner over hvordan det kan være mulig å opprettholde og utvikle «den ene katolske kirke i uensartete kulturer».

Det synes for meg å være avgjørende for kirkens enhet i verden at evangeliebudskapets integritet til enhver tid blir beskyttet. Vinen som lages i det nye miljøet, må i grunnleggende forstand være den samme som ble laget i det opprinnelige miljøet. Det kan bare være *ett* evangelium dersom det skal være én katolsk kirke; det kan utelukkende være én tro dersom det skal være *én* kirke.

Ut fra dette kan vi ikke forstå inkulturasjon som en synkretistisk prosess. Når vi går i dialog med de store asiatiske religionene eller med de tradisjonelle afrikanske religionene, kan vi ikke benekte Jesu Kristi frelseshandlings unike karakter eller evangeliebudskapets universalitet. «Det er ikke frelse i noen annen, for i hele verden er det blant mennesker ikke gitt noe annet navn som vi kan bli frelst ved» (Apg 4:12).

I følge Den katolske kirkes katekisme:

Kristi disippel skal ikke bare bevare troen og leve av den, men han skal også bekjenne den, vitne om den med visshet og formidle den til andre: «Alle bør være rede til å bekjenne Kristus for menneskene og følge Ham på Hans vei mot korset gjennom de forfølgelser Kirken aldri er foruten.»⁷ Å tjene og vitne om troen er nødvendig for å bli frelst: «Enhver som bekjenner meg overfor menneskene, ham skal også jeg kjennes ved overfor min Far i himlene. Men den som forneker meg overfor menneskene, ham kommer også jeg til å fornekte overfor min Far i himlene.» (Matt 10:32-33).⁸

Ved å slå dette fast benekter vi ikke rikdommene som kan bli funnet i andre religioner. Vi setter oss heller ikke til doms over dem

som i god tro følger slike religioner. Men vi kan ikke forbli tause når vi kalles til å kunngjøre det gode budskap om den universelle frelse i Jesus Kristus.

Vi kan heller ikke vanne ut evangeliebudskapet for å få det til å passe til situasjoner i den moderne virkelighet hvor den kristne så ofte må gi et vitnesbyrd som motsetter seg verdiene til det samfunn han eller hun lever i. Den kristne er kalt til å være modig nettopp i slike situasjoner; «å forkynne ordet i tide og utide» (2 Tim 4:2), å heise seil mot den gjeldende strømning idet alt håp og all tillit festes hos Herren som «truet vinden og sjøen, og det ble blikk stille» (Mt 8:26).

Men sa jeg ikke at vinen i sitt nye miljø ville være forskjellig fra den som ble laget på det sted hvor vintreet kom fra? I så fall, på hvilken måte kan kultur virke på og berike forståelsen av Jesu Kristi ene evangelium?

Her ønsker jeg å skjelne mellom enhet og ensartethet i kirken.⁹ I den ene katolske kirke må det være rom for legitim uensartethet. Det er en uensartethet som svarer til det angjeldende folks kultur, men som ikke truer eller ødelegger troens fundamentale enhet.

Kristendommens utvikling i det første årtusen er et godt eksempel på det jeg her taler om. Den ene katolske kirke slo røtter – utfra den tids kunnskap – i Østen og i Vesten, hvor det utviklet seg ulike trosuttrykk, teologiske tilnærminger, liturgiske feiringer, kirkelige styreform, klosterformer og kristenliv. Stilen og tilnæringsmåten til Østens kirkefedre er forskjellig fra Vestens kirkefedre. Likevel lærer de den samme tro. De er alle deler av den ene kirke.

I forbindelse med omtalen av de østlige kirkene pekte Andre Vatikankonsil på hvordan «(de) fra de tidligste tider fulgte sine egne ordninger fastlagt av de hellige kirkefedre, av synoder og til og med av økumeniske konsiler», og at slik uensartethet i skikker og forordninger ikke er noen hindring for kirkens enhet. Tvertimot øker dette kirkens tekkelighet og representerer dertil et betydelig bidrag til utøvelsen av dens misjon...»¹⁰

Den teologiske dialogen mellom Den romersk-katolske kirke og Den ortodokse kirke har referert til denne situasjonen i to av de dokumenter man har nådd fram til enighet om.

I forbindelse med de ulike formlene som anvendes i forvaltningen av Dåps sakramentet slår Bari-dokumentet fast:

Denne uensartethet med hensyn til formler indikerer ikke i seg selv noen slags divergens når det gjelder trosinnholdet som blir overført og leves ut.¹¹

Dokumentet som det ble enighet om i München, inneholder to vesentlige utsagn knyttet til spørsmålet om legitim uensartethet i troens enhet. De reflekterer erfaringen fra de første århundrene og kan veilede oss i vår videre refleksjon:

- «Koinonia¹² utelukker ikke uensartethet og mangfold, men det forutsetter tvertimot dette. Sår forårsaket av skiller helbredes ved at de transcenderes i enhet.¹³
- Det er den oppstandne Herres Ånd som virker i dette fellesskapet. Gjennom Ham integrerer den universelle, katolske kirke uensartethet eller mangfold og gjør det til en av sine essensielle bestanddeler.¹⁴

Det er ikke noe forsert eller unaturlig forbundet med denne utviklingen i kirken i det første årtusen. Det var frukten av en tålmodig utveksling mellom kultur og evangelium, et bevis på at evangeliet angår enhver kultur og enhver kultur angår evangeliet. Vi kan helt klart anvende ordene fra Salme 80 på de tidlige kirker ettersom den ene etter den andre vokste fram:

Et vintre rykket du opp i Egypt,
du drev folkeslag bort og plantet det.
Du ryddet grunnen for det,
så det slo rot og fylte landet.
Skyggen av det dekket fjell,
grenene skjulte mektige sedrer.
Det strakte rankene ut til havet
og skuddene helt til Storelven.
(Sal 80:9-12)

På samme måte kan vi idag betrakte evangeliet i virksomhet – så å si som en surdeig – i afrikanske og asiatiske kulturer. I 1994 avholdt Den romersk-katolske kirke en spesialforsamling for Synoden av afrikanske biskoper. Behovet for en dypere penetrasjon av evangeliet inn i etniske skiller og tradisjonelle kulturer i Afrika var klart påviselig i alle diskusjonene. Likevel, på samme tid var liturgiene som ble feiret inspirert av afrikansk musikk og symboler i så stor grad at de var autentisk afrikanske. Erfaringene fra denne forsamlingen viste klart at det er mulig å være virkelig afrikansk og samtidig virkelig katolsk.

Ut fra min oppfatning er det to fundamentale prinsipper som må veilede kirken i dens tilnærming til dialog mellom tro og kultur.

For det første må lokale menigheter gis så stor frihet som mulig i sine forsøk på å gjøre evangeliet levende i deres midte, naturligvis

innenfor grensene til den grunnleggende trosenhet. Med andre ord: å følge Jerusalemsmøtets kloke skille og «ikke legge noen annen byrde enn de helt nødvendige ting» (Apg 15:28)

For det andre er det selvfølgelig nødvendig å bevare enhet i det som er av avgjørende betydning. Troslæren må presenteres klart og i sin helhet. Falske forsonlige tilnærminger fører bare til forvirring og bidrar ikke med noe til enhetens sak.¹⁵

Jeg vil konkluderende gjenta at jeg taler om enhet og ikke ensartethet. Andre Vatikankonsil pekte treffende på at «mens enhet bevares i det essensielle», burde vi også «bevare en passende frihet i de ulike formene av spirituelt liv og ordninger, i variasjoner av liturgiske riter og til og med i teologiske utarbeidelser av åpenbaret sannhet». I alle ting, «la velvilje bli utøvd».¹⁶

Og *Det økumeniske direktiv* utgitt av Det pavelige råd for fremme av kristen enhet i mars 1993 erklærte av «uensartethet er en dimensjon ved kirkens katolisitet».¹⁷

I en encyklika fra Pave Johannes Paul II som nettopp er offentliggjort, *Ut Unum Sint*, finner vi det jeg har forsøkt å legge fram for dere uttrykt på følgende måte:

Et samvær som forråder sannheten ville (...) være i strid med Guds natur som tilbyr hans fellesskap, og også med fordringen til sannheten selv som bor i dypet av menneskets hjerte. (...) Samtidig må læren legges fram på en måte som er forståelig for dem som Gud selv har bestemt den for. (...) Og siden troens kjensgjerning¹⁸ i kraft av sin natur er bestemt for hele menneskeheten, må den oversettes inn i alle kulturer. I realiteten er dét element som bestemmer fellesskapet i sannheten også sannhetens mening. Sannhetens uttrykk kan ha mange former. Og fornyelsen av uttrykksformene er nødvendig for å overlevere evangeliebudskapet i sin uforanderlige mening til dagens menn og kvinner.¹⁹

Noter:

1. Oversetterens anmerkning (o.a.) Betegnelsen «katolsk» er i det norske språk nærmest utelukkende forbundet med Den katolske kirke i Norge. Som kjent er ordets grunnbetydning «allmenn» eller «universell». I engelsk språkdrakt gir dette fortsatt mening, ikke minst i teologiske tekster. (Et avgjørende eksempel, som temaoverskriften godt kan henspille på, er innledningen til 3. trosartikkel i Apostolicums utgave: Jeg tror på den Hellige Ånd, én Hellig, allmenn (eng: catholic) kirke.) «Catholic» vil i det følgende konsekvent være oversatt med «katolsk».
2. O.a. Original tekst: «diverse cultures». Ellers i oversettelsen er «diverse» alltid gjengitt med «uensartet».
3. O.a. Oversettelser av bibelsitater følger altoverveiende Det norske bibelselskaps 1978-oversettelse.

4. *Den katolske kirkes katekisme*, Vatikanet 1992. Paragraf 662. Oversettelsen følger her og ved senere sitater teksten i den norske utgaven, St. Olav forlag, Oslo 1994.
5. O.a. «Inkulturasjon» er en direkte oversettelse av «inculturation». Dette samsvarer med språkføringen i den norske utgaven av *Den katolske kirkes katekisme*. (Jf. sitat nedenfor). Andre mulige oversettelser vil være «stedegengjøring» eller «kontekstualisering».
6. *Den katolske kirkes katekisme*, paragraf 854.
7. *Lumen Gentium* (Andre Vatikankonsils dogmatiske konstitusjon), paragraf 42.
8. *Den katolske kirkes katekisme*, paragraf 1816.
9. O.a. I den oppr. tekst: «Here I would make the distinction between unity and uniformity in the Church.»
10. *Unitatis Redintegratio* (Andre Vatikankonsils dekret om økumenikk), paragraf 16.
11. «Faith, Sacraments and the Unity of the Church», Bari 1987, paragraf 20. Offentliggjort i *The Information Service of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity* 64 (1987), 86-91.
12. O.a. *Koinonia* (gr.) henviser i Det nye testamente (NT) til et fellesskap basert på delaktighet mennesker imellom og mellom mennesker og Gud. En av de sentrale NT-tekstene hvor begrepet opptrer er forøvrig sitert i det foregående. «Det som vi har sett og hørt, forkynner vi også for dere, for at dere skal ha samfunn (koinonia) med oss, vi som har samfunn (koinonia) med Faderen og hans Sønn Jesus Kristus» (1 Joh 1:3). Koinonia – begrepet har stått svært sentralt innenfor nyere tids økumeniske tenkning.
13. «The Mystery of the Church and the Mystery of the Eucharist in the Light of the Holy Trinity», III, 2. Offentliggjort i *The Information Service of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity* 49 (1982), 115-120.
14. Samme verk, III, 4.
15. Jf. *Unitatis Redintegratio*, paragraf 11.
16. Samme verk, paragraf 4.
17. *Directory for the Application of Principles and Norms of Ecumenism*, Vatikanet 1993, paragraf 16.
18. O.a. «the data of faith».
19. *Ut Unum Sint* (Encyklika fra Pave Johannes Paul II), Vatikanet, 25. mai 1995, paragraf 18-19.

Edward Idris Cassidy er kardinal i Den romersk-katolske kirke og leder av Det pavelige råd for fremme av kristen enhet.

One Catholic Church in diverse cultures

The presentation, given at a seminar on «Gospel and Culture» at the 1000th anniversary of the church in Norway, outlines the representative Roman Catholic position on inculturation. Referring to documents from Vatican II, more recent statements, including the Catechism of the Catholic Church, the author balances between the recognition of cultural diversity in church life and theology on the one hand, and the concern for unity and universality in the basic teaching of the church on the other.